

ХАЧАТУРЯН Г. Х.

Київський міжнародний університет

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС, ЙОГО ОЗНАКИ ТА ФУНКЦІЇ

У статті аналізується поняття “політичний дискурс”, розглядаються його види, основні ознаки та функції.

Ключові слова: політичний дискурс, суспільна свідомість, політична риторика, категорія пафосу, засоби аргументації, політична лінгвістика.

В статье анализируется понятие “политический дискурс”, рассматриваются его виды, основные признаки и функции.

Ключевые слова: политический дискурс, общественная сознательность, политическая риторика, категория пафоса, способы аргументации, политическая лингвистика.

This article represents an analysis of the notion “political discourse”, considers its forms, main features and functions.

Key words: political discourse, social consciousness, political rhetoric, category of pathos, argumentation methods, political linguistics.

Актуальність дослідження полягає у необхідності більш детального вивчення політичної комунікації, а отже, проблем сучасного політичного дискурсу.

Метою дослідження є наукове осмислення концептуальних засад політичного дискурсу.

Об’єктом дослідження виступає сучасний політичний дискурс на прикладі виступів президентів Франції П’ятої республіки.

Предметом дослідження є ознаки та функції сучасного політичного дискурсу Франції.

Матеріалом дослідження виступають наукові праці вітчизняних лінгвістів та публічні виступи французьких президентів П’ятої республіки.

Наукова новизна дослідження полягає у розробці поняття “політичний дискурс”, яке у сучасній лінгвістиці ще не отримало свого остаточного визначення, аналізі його ознак та функцій на сучасному французькому матеріалі.

На сучасному етапі розвитку суспільства зростає значення політичної комунікації, оскільки в умовах демократичного соціального устрою питання влади відкрито обговорюються, а вирішення багатьох політичних проблем залежить від того, наскільки адекватно ці проблеми будуть інтерпретовані. Категорія дискурсу

взагалі та політичного зокрема є на сьогодні предметом наукових дискусій. В останні роки численні проблеми політичного дискурсу ставали об'єктами обговорення в науковій і публіцистичній літературі. Загалом, потребують висвітлення базові концепти політичного дискурсу, його системоутворюючі ознаки, характеристики, функції, особливості тощо.

Але постає питання, що ж саме слід називати “політичним дискурсом” і в чому його феномен? Необхідно зазначити, що чіткого визначення, яке б охоплювало весь спектр дій та впливу політичного дискурсу не існує. На сьогоднішній день окреслилися, як мінімум, **дві тенденції його вивчення**:

- прибічниками першої теорії виступають представники так званого “критичного дискурс-аналізу” (Т. Ван Дейк, Р. Водак, Н. Ферклоу), які вибудовують свої теорії на основі трактовки політичного дискурсу, як екстралінгвістичного феномену, в якому його соціальні, політичні та культурні характеристики підпорядковують собі мовні;

- друга тенденція ґрунтується на власне лінгвістичному підході до політичного дискурсу: лексико-семантична структура та синтаксичні засоби побудови політичної промови, на думку представників цього підходу (В. Чернявська, О. Шейгал, В. Карасік, Е. Педро), змушують людей діяти певним чином, формулювати певні погляди та будувати певні відносини.

Абсолютно справедливим є висновок вчених про те, що багато в чому ці дві дослідницькі стратегії доповнюють одна одну і в певному сенсі не можуть реалізуватися самостійно, ізольовано одна від одної [1:74–75].

Отже, узагальнюючи вищезазначені підходи, можна сказати, що **політичний дискурс** – це опосередкований певною соціокультурною традицією спосіб комунікації, заснований на обміні, навіюванні та пропаганді певних ідей, позицій та поглядів учасників політичного життя, задля досягнення політичних цілей, які переважно пов'язані з питаннями влади.

Оскільки проблеми мовної політики прямо пов'язані з життям суспільства, інтерес до вивчення політичного дискурсу виявляють представники різних професій і різних наукових дисциплін –

журналісти, політологи, філософи, соціологи, фахівці в галузі теорії комунікацій, а також лінгвісти.

У наукових колах протягом багатьох років точилися гострі дискусії стосовно того, чиїм же основним полем наукової діяльності є політичний дискурс: політологів чи лінгвістів. Можна сказати, що обох: політологія концентрує увагу на мисленні політиків та їхній схильності до маніпулювання свідомістю електорату, а лінгвістика цікавиться мовною поведінкою політиків, механізмами створення політичних текстів різних алюзивних стратегій, які впливають на сприйняття інформації аудиторією. Слід зазначити, що політичний дискурс із лінгвістичної точки зору досліджують відносно недавно. Полем його мовознавчих інтерпретацій є синонімія, аргументація, синтаксис, висловлювання, лексика, нарративні функції, риторика, семіотика, граматики. Дослідження у цих сферах здійснювали М. Пешо, П. Анрі, Ж. Пуату, Т. Трю, Ж. Зайдель, Є. Верона, П. Ашарда, Р. Муньє, Ж. Коммерета, Р. Моро, Ж. - П. Фейє, К. Гільомен, Р. Барт та інші [2:68].

Щодо засобів презентації, то загалом політичний дискурс існує в **письмовій** та **усній формах**. Прикладом першої є політичні тексти, оприлюднені через ЗМІ, агітаційні листівки, буклети, поштове листування, іміджеві тексти тощо. З розвитком медійних технологій письмова форма політичного звертання на сьогоднішній день не несе сильного впливу на аудиторію і має скоріш формальний характер. І це не дивно, бо ще з античних часів було виявлено, що “жива мова” сприймається публікою більш емоційно, а слова промовця здаються реалістичнішими. Усню форму політичного дискурсу можна розділити на два види:

- заздалегідь заготовлена промова,
- спонтанне мовлення.

До першого виду належать офіційні промови та звіти, новорічні та святкові привітання, рекламні ролики тощо. До спонтанних промов можна віднести теле-радіоінтерв'ю, теледебати різного виду, участь у ток-шоу, прес-конференціях тощо.

Усній формі політичного дискурсу завжди приділялось більше значення і уваги, аніж письмовій, бо вона сприймається у єдності вербального, невербального та екстралінгвістичного факторів. Слухач має змогу не тільки ознайомитись з політичними орієнтирами мовця,

а й почути його голос, відстежити інтонаційні акценти, а також прослідкувати за грамотністю його мови (що є дуже актуальним, зокрема для сучасної української політики). Всі ці фактори впливають як на якість сприйняття інформації, так і на довіру аудиторії. Тому не дивним є той факт, що в наш час дискурс політика служить одним із основних інструментів боротьби за владу конфліктуючих сил та інтересів.

Призначення політичного дискурсу полягає в тому, щоб вміло навіяти адресатам необхідність “політично правильних” дій та оцінок. Тобто, метою політичного дискурсу є не просто опис, а створення ґрунту для переконання слухачів, спонукання їх до дії, це й визначає його ефективність. Тому мова політичного дискурсу має бути насичена символами, концептами, тропами й риторичними фігурами, а успіх і ефективність визначається тим, наскільки ці символи співзвучні з масовою свідомістю: *“Oui, nos valeurs ont un sens ! Oui, la France est riche de sa diversité ! Oui, l’honneur de la politique, c’est d’agir d’abord pour l’égalité des chances!”* (Jacques Chirac).

Дуже часто природа політичних явищ залежить більше від психологічних факторів, аніж від соціальних, тому висловлювання політика мають бути спрямовані на “споживачів” політичного дискурсу. Отож, основним завданням політика є не тільки вміло оперувати фактами, аргументовано відстоювати свою позицію, вміти доторкнутися до потрібної струни у свідомості слухачів, використовуючи риторичну категорію пафосу, а й знати як тактовно вказати на недоліки в політиці опонента, тим самим підкреслюючи власні чесноти та плюси своєї політичної кампанії. Тому прикладом ефективного політичного дискурсу може слугувати створення “образу ворога”, в наслідок чого хтось постійно вважається винним у всіх бідах і негараздах. Цей образ об’єднує суспільство на боротьбу і ним легше стає керувати: *“...je n’ai pas voulu mentir et je me suis inscrit en rupture avec une tradition déplorable de notre vie politique. Celle de l’hypocrisie, celle du mensonge”* (Nicolas Sarkozy).

Що ж стосується ідеологічної спрямованості політичного дискурсу, то вона тісно пов’язана з політикою, яку запроваджує держава та уряд. Однак не тільки політика впливає на формування політичного дискурсу, а й він сам є інструментом впливу на формування політики через свого адресата (читача, глядача, слухача).

Функція впливу створює комплекс лінгвістичних засобів усіх мовних рівнів, а також на рівні текстової композиції. В свою чергу, характер політичного дискурсу знаходиться в прямій залежності від його предмету, завдань, котрі висувуються перед суб'єктами політичної діяльності, рівня професійності політиків, а також рівня політичної та громадянської культури суспільства.

За своїм призначенням політичний дискурс виконує сім основних **функцій**: інформаційну, інструментальну, прогностичну, нормативну, легітимну, переконання та політичної пропаганди. Розглянемо кожну з них докладніше.

Інформаційна функція реалізується на основі взаємодії між суб'єктами політики та ЗМІ. Політичний дискурс завжди прагне до об'єктивації своїх інформаційних елементів. Проекція інформаційного поля дискурсу на аудиторію, що здійснюється, в основному, через ЗМІ, є необхідною умовою здобуття та утримання влади. Процес інформування є необхідною умовою підтримання владних відносин у суспільстві.

Інструментальна функція забезпечує механізми інформаційного відтворення політичного дискурсу в суспільстві, її основу складають взаємовідносини влади та ЗМІ. Суть цих взаємовідносин полягає в тому, що влада прагне тотально контролювати інструменти відтворення політичної інформації у суспільстві, які фактично знаходяться повністю в руках у ЗМІ. В свою чергу ЗМІ здійснюють значний вплив на політичний дискурс, володіючи монополією на інструменти підтримання та зміни співвідношення політичних сил у суспільстві.

Центральною рисою функції **нормування** є розподіл ресурсів – найважливіший елемент змісту відносин домінування-підкорення в суспільстві. Також важливою рисою функції нормування є легітимне право на застосування насилля з боку влади.

Функції **легітимації** та **прогнозу** здійснюють внутрішньодискурсний зв'язок минулого, теперішнього та майбутнього, забезпечуючи підтримку певних відносин у суспільстві.

Однією з найважливіших функцій політичного дискурсу, як зазначає В. Павлуцька, є функції **переконання** та **політичної пропаганди**. “Головною цільовою установкою політичного дискурсу є формування в соціумі тих думок та оцінок, які є необхідними для

автора дискурсу. Такий тип дискурсу, перш за все, зорієнтований на свідомість громадськості, тобто є достатньо небезпечним інструментом впливу, оскільки зорієнтований на всі прошарки суспільства” (“*Croyez-moi, moi qui vous parle en connaissance de cause et vous dis que rien n’est perdu pour la France. Les mêmes moyens qui nous ont vaincus peuvent faire venir un jour la victoire*” (Charles de Gaulle)). Специфіка політичного дискурсу саме і полягає у здійсненні політики та досягненні політичних цілей, які в переважній більшості пов’язані з питанням влади [3:220–221].

На основі вищезазначеного, спробуємо виокремити головні **особливості** політичного дискурсу:

1. Політичний дискурс – це багаторівневе і багатофакторне явище (психічне, когнітивне, мовне, соціальне, комунікативне), що обумовлюється і регулюється соціокультурними особливостями певної спільноти. Необхідним є врахування всіх обставин його виникнення і протікання.

2. Розглядати політичний дискурс як текст є невиправданим і обмеженим, адже дискурс – це екстралінгвістичне поняття, що детермінується багатьма чинниками, неврахування яких призведе до хибних результатів, бо політичний дискурс наповнений ментальністю автора, його баченням світу, його оцінками та переконаннями і відображає суб’єктивну психологію людини. Тому політичний дискурс не можна обмежувати рамками конкретного мовного виразу.

3. У політичному дискурсі навмисно використовуються такі аргументаційні моделі, які в першу чергу впливають не на розум людини, а на її почуття (мовець звертається до традицій, загальноновизнаних авторитетів, до соціокультурних цінностей, історичних прикладів тощо). Такій аргументації властива особлива емоційність.

4. Мова політики прагматично орієнтована на досягнення результатів перерозподілу сил у процесі боротьби за владу. Вона є основним засобом маніпулювання в політичному середовищі. Проголошення політичного тексту тягне за собою об’єктивацію та здійснення влади і призводить до соціальних наслідків у формі відносин домінування-підкорення в суспільстві.

5. Особливою рисою політичного дискурсу, як і дискурсу в цілому, є співвідношення дискурсу з конкретними учасниками, тобто

тими, хто говорить, і тими, хто слухає, а також з комунікативними намірами того, хто говорить і певним чином впливає на адресата.

6. Політичний дискурс спрямований на майбутній контекст, який важко одразу заперечити чи перевірити.

7. Політичний дискурс є полемічним, що впливає на підбір лексики та на її певну театралізацію. Полемічність спрямована на нав'язування інших цінностей та оцінок, навіювання негативного ставлення до політичного противника.

8. Політичному дискурсу притаманна своя логіка і композиційна цілісність та характерна наявність відносно стабільної термінологічної бази.

9. Політичний дискурс є потужним інструментом впливу на масову свідомість. Фактично, він є конструюванням (створенням правил поведінки, сприйняття, пізнання та відтворення) певного світу для певної спільноти людей.

Отже, саме завдяки мовленню політик має змогу вплинути на аудиторію, прихилити її на свій бік, маніпулюючи риторичними та аргументативними засобами переконання. Тому зовсім не дивним є те, що на тлі досліджень політичного дискурсу через призму лінгвістичного підходу виник новий термін, а з ним і нова галузь дослідження політичного дискурсу “політична лінгвістика”. Виникнення такої субдисципліни, як політична лінгвістика, є певним балансом у співіснуванні політики та мовознавства, а її предметне поле знаходиться на перетині мови і влади. Отож, ми бачимо, що політичний дискурс є одним з найбільш авторитетних видів аргументативного дискурсу. **Перспективи його подальших досліджень** вагомі, бо з розвитком суспільства та світовою глобалізацією політичне мовлення також зазнає змін, тому його вивчення завжди актуальне, заслуговує особливої уваги і потребує більш глибокого аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Переверзев Е. В.* Политический дискурс: многопараметральная модель / Егор Викторович Переверзев, Евгений Александрович Кожемякин // Вестник Воронежск. гос. ун-та. – Серия: “Лингвистика и межкультурная коммуникация”. – Белгород, 2008. – № 2. – С. 65–76.
2. *Всемирная энциклопедия: Философия* / главн. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов – М. : АСТ ; Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – 316 с.
3. *Павлуцька В. О.* Політичний дискурс: особливості та функції // Вісник Житомирськ. держ. ун-ту. – Серія “Філологічні науки” – Житомир, 2008. – Вип. 39. – С. 218–221.